

UDC 14(520):316.722(520):14 Ніцше

FROM JAPANISM TO ANIME: ON THE HISTORY OF NIETZSCHE'S RECEPTION IN JAPAN

S. Kapranov

PhD (Philosophy), Senior Fellow

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine

4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

s_kapranov@yahoo.com

The article attempts to analyze the history of the perception of Friedrich Nietzsche's philosophy in Japan, its impact on Japanese philosophical thought and culture in general, from the first acquaintance with his works to the present. The first to introduce Nietzsche's name into Japanese philosophical discourse was a graduate of the Kiev Theological Academy, Konishi Masutarō in 1893, and the first Japanese translations appeared in 1902–1911. However, some Japanese intellectuals had previously become acquainted with Nietzsche's works in original or in translations into European languages. First of all, the article deals with the first stage of the reception of Nietzsche's ideas in Japan, which was characterized by discussions on moral issues. The central figure of this stage is Takayama Chōgyū. Further attention is given to Nietzsche's interpretations in the writings of the philosophers of the Kyoto School such as Nishida Kitarō, Vatsuji Tetsurō, Miki Kiyoshi, Nishitani Keiji, and the works of prominent writers such as Mori Ōgai and Mishima Yukio. The peculiarity of the modern stage of Nietzsche's reception in Japan is the emergence of manga, which somehow deal with his ideas. The analysis shows that Nietzsche's ideas have become an integral part of modern Japanese culture, both elitist and mass (manga, anime, etc.). These ideas were taken directly by the Japanese from the German philosophical culture – either from German professors R. von Keber and K. Florenz, who taught at Tokyo Imperial University, or through training in Germany, such as Anesaki Masaharu, Inoue Tetsujirō, and Mori Ōgai. An important role was played by Nietzsche's translations into Japanese, the first of which was the translation of the book “Also sprach Zarathustra” by Ikuta Chōkō (1911). The article identifies the kind of “transmission lines” of interest to Nietzsche: from Mori Ōgai and Ikuta Chōkō to Satō Haruo, and then to Mishima; or from Tobarī Sin'ichiro to Nishida Kitarō, and then to Vatsuji Tetsurō, Miki Kiyoshi and Nishitani Keiji. The peculiarity of the Japanese reception of Nietzsche's philosophy is its reading through the prism of Buddhism: in this way, the Nietzschean-Buddhist synthesis can be regarded as the main contribution of Japanese philosophers to the Nietzsche Studies.

Keywords: Friedrich Nietzsche, Japanese culture, Japanese philosophy, Nietzsche Studies, Nietzscheanism

ВІД ЯПОНІЗМУ ДО АНІМЕ: З ІСТОРІЇ РЕЦЕПЦІЇ НІЦШЕ В ЯПОНІЇ

C. B. Капранов

Хоча про Японію Ніцше у своїх працях згадував рідко¹, він ставився до цієї країни із симпатією. Зокрема, у “Генеалогія моралі” (1887) до історичних виявів “білявої бестії” (die blonde Bestie) він зараховував самураїв: “В основі всіх шляхетних рас важко не розпізнати хижого звіра, білявої бестії, що пожадливо бродить у пошуках здобичі та перемоги, і потребує від часу до часу вивільнення енергії; звір

© 2020 S. Kapranov; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

мусить періодично вириватися назовні, знову гасати серед пуші; римська, арабська, германська, японська аристократія, герої Гомера, скандинавські вікінги – всі вони відчували цю потребу” [Ніцше 2002, 209]. Згадана тут “японська аристократія” (“japanesischer Adel”) – це, ясна річ, не придворна аристократія-куге – на кшталт принца Гендзі, мало схожого на “хижого звіра”, – а саме самураї. Іще одну згадку про японців подибуємо у праці “По той бік добра і зла” (1886): «Римлянин, дивлячись на арену, християнин в екстазі перед розп’яттям, іспанець перед вогнищем або коридою, сучасний японець у потягу до трагедії, робітник паризьких передмість у тузі за кривавими революціями, прихильниця Вагнера, що в душевній знеможі “переживає” смерть Трістана та Ізольди, – всі вони насолоджуються і впиваються, з потаємною пожадливістю всмоктуючи в себе те саме: зілля великої Цірцеї з ім’ям “жорстокість”» [Ніцше 2002, 123]. Хто ж цей “сучасний японець у потягу до трагедії” (“der Japanese von heute, der sich zur Tragödie drängt”)? Можна припустити, що йдеться знов-таки про самураїв – тих, що в 1874–1877 рр. повстали проти урядової політики вестернізації, наприклад про легендарного Сайго Такаморі².

У листі до сестри 20 грудня 1885 р. Ніцше навіть писав: “Якби я лише мав краще здоров’я та досить грошей, я би, просто щоби досягти більшого спокою, емігрував би до Японії (на моє величезне здивування, я з’ясував, що Зейдліц також зазнав цієї внутрішньої трансформації, нині, як митець, він є першим німецьким японцем – прочитай додані до листа газетні матеріали про нього!)” [Nietzsche 2009a]. Згаданий тут Райнгарт фон Зейдліц-Курцбах (Reinhart Freiherr von Seydlitz-Kurzbach, 1850–1931), письменник і художник, друг Ніцше, був японофілом – за поширення знань про японську культуру він 1888 р. отримав листа подяки від імператора Мейдзі [Parkes 1996, 378]. На думку Т. Броб’єра, саме від Зейдліца Ніцше діставав відомості про Японію [Brobjer 2005, 334]. Він також цінував твори французького письменника П’єра Лоті (Pierre Loti, 1850–1923), про що свідчить згадка в “Ессе Номо” (1888) [Ніцше 1990, II, 713]. Можливо, Ніцше читав славнозвісний роман Лоті “Пані Хризантема” (“Madame Chrysanthème”, 1887), дія якого відбувається в Японії.

Мрію про подорож до Японії філософу здійснити не судилося, проте його твори знайшли в Країні Сонячного Сходу вдячних читачів. Як зазначив Рой Старрз, “В історії інтелектуальних взаємин між Японією та Заходом Ніцше посідає унікальне й важливе місце: він був першим значним європейським філософом, чиї ідеї справили глибокий вплив майже водночас в обох культурах. Можливо, частково саме через це його вплив у Японії, особливо на творчість японських письменників, був глибшим, ширше відчутним та довготривалішим, аніж будь-кого із західних мислителів, окрім Маркса” [Starrs 1991, 17].

Ідеї Ніцше здобули доволі широкий розголос у Країні Сонячного Сходу ще за життя філософа – у добу Мейдзі³. Ґрунт для цього підготувала модернізація Японії, а також, за слушним зауваженням Р. Старрза, звернення до бісмарківської Німеччини як до соціополітичної моделі та зміна зацікавлень японських інтелектуалів у 1880-ті роки – від британської та французької філософії до німецької [Starrs 1991, 18]. Як це не дивно, першим ввів ім’я Ніцше до японського філософського дискурсу прихильник зовсім інших поглядів – християнин-толстовець, випускник Київської духовної академії Конісі Масутаро (小西増太郎, у хрещенні Даниїл, 1862–1940) у своєму перекладі статті російського філософа М. Я. Грота (1852–1899) про ідею чесноти в Толстого і Ніцше⁴, надрукованому 1893 р. у православному журналі “Сінкай” (心海) [Konishi 2007, 254].

У той самий час студенти Токійського імператорського університету дізналися про творця “Заратустри” від викладачів-німців – Рафаеля фон Кебера (Raphael von Koeber, 1848–1923), який у своїх лекціях з філософії 1894–1895 рр. згадував Ніцше (хоча й застерігав, що його вчення слід відкинути як “крайню форму егоїзму”)

[Parkes 1991, 180–181], та Карла Флоренца (Karl Florenz, 1865–1939), який розповідав про Ніцше в курсі німецької літератури [高山 1970, 408].

1898 р. журнал “Таййо” (太陽) надрукував анонімну статтю “Рецепція ідей Ніцше та буддизм”⁵, у якій стверджувалася близькість магаяни та філософії Ніцше і містився заклик до японських буддистів вивчати її для ефективної полеміки з християнством [Parkes 1991, 181–182]. Автором статті вважають релігієзнавця Анесакі Масахару (姉崎正治, псевдонім Цьофу 嘲風, 1873–1949). Він у 1900–1902 рр. навчався в Німеччині в індологів Пауля Дойссена (Paul Deussen, 1845–1919) та Ернста Віндіша (Ernst Windisch, 1844–1918), особисто добре знайомих з Ніцше [Parkes 1991, 186; 高山 1970, 433]. Роком пізніше в часописі “Васеда гакухо” (早稲田学報) було опубліковано скандальну статтю Хасегави Тенкея (長谷川天溪, 1876–1940), який стверджував, що, згідно з Ніцше, немає нічого понад бажання, тому кожен може чинити, що заманеться, – розпусничати, красти, вбивати тощо [Parkes 1991, 182].

На початку ХХ ст. з’явилася низка публікацій, присвячених Ніцше. Зокрема, у першому номері літературного журналу “Тейкоку бунгаку” (帝国文学) за 1901 рік було надруковано його автобіографію в перекладі учня К. Флоренца Тобарі Сін’іциро (登張信一郎, псевдонім Цікуфу 竹風, 1873–1955) та есе А. Ліхтенбергера⁶ “Фрідріх Ніцше” в перекладі Уеди Біна (上田敏, 1874–1916) [修 斌 2003, 271]. Наступного року вийшло дві книги. Перша – “Дещо з поглядів пана Ніцше на мораль” філософ-кантіанця Кувакі Генйоку (桑木巖翼, 1874–1946) – містить нарис біографії Ніцше, загальний виклад та критику його вчення, а також фрагменти книги “Так казав Заратустра” [桑木 1902]. Автором другої – “Ніцше і два поети”⁷ – був уже згаданий філолог-германіст Тобарі Сін’іциро. 1906 р. газета “Йоміурі сімбун” (読売新聞) надрукувала його переклад фрагментів з “Людського, занадто людського”, а наступного року газета “Ямато сімбун” (やまと新聞) – фрагменти “Заратустри” [高山 1970, 438]. Слід зазначити, проте, що деякі японські інтелектуали познайомилися з творами Ніцше раніше – в оригіналі або в перекладах європейськими мовами.

Думки Ніцше одразу ж викликали бурхливі дискусії, адже, звісно, не всім вони були до вподоби. Наприклад, філософ Іноуе Тецудзіро (井上哲次郎, 1855–1944), хоча й привіз 1894 р. з Німеччини зібрання творів Ніцше, вважав його ідеї “суперечливими й надзвичайно хворобливими” [Parkes 1991, 181]. Піонер вестернізації в галузі літератури Цубоуці Сьойо (坪内逍遙, 1859–1935) засуджував погляди німецького філософа як “абсолютний імморалізм, чистий егоїзм” і “бацилу для суспільства” [Starrs 1991, 19]. Класик нової японської літератури Нацуме Сосекі (夏目漱石, 1867–1916), прочитавши “Заратустру” в англійському перекладі, розцінив концепції надлюдина та вічного повернення як нісенітницю [Starrs 1991, 19], хоча на берегах книжки подекуди залишив схвальні зауваження, зокрема й таке: “Це східна думка. Дивно, що таке написав європеєць” (цит. за: [Parkes 1991, 191]).

Значно глибше сприйняв праці Ніцше інший класик – один із засновників японського романтизму Морі Огай (森鷗外, 1862–1922), самурай за походженням і військовий лікар-фронтовик, який у 1885–1888 рр. навчався в Німеччині. Перша його згадка про Ніцше (названого “надзвичайним філософом”) – у приватному листі – датується 1894 р. [Parkes 1991, 189]. Центральною ідеєю для творчості Огая стала ніцшевська діалектика аполонічного та діонісійського начал⁸, хоча йому було ближче аполонічне. Зокрема, у повісті “Vita sexualis” (1909) письменник доводить, що аполонічна, раціональна сторона має контролювати діонісійську, інстинктивну (сексуальну) [Starrs 1991, 19–20]. Герой твору – професор філософії Канаї “не розглядав як мистецтво лише те, що Ніцше називає діонісійським. Він визнавав і аполонічне” [森鷗外 1962, 98]. Згадки про Ніцше можна знайти і в інших творах Морі Огая – збірці есеїв “Місяць і трави”⁹ (1896) та романі “Юнак”¹⁰ (1910) [Parkes 1991, 189–190].

Особливе місце в історії японського ніцшеанства посідає Такаяма Цьою (高山樗牛 1871–1902), якого називають “японським Ніцше” [Радуль-Затуловский 1947,

392; Sato 2000, 46]. Філософ за освітою, з 1897 р. головний редактор журналу “Тайю”, чільний ідеолог японізму¹¹ – однієї з течій японського націоналізму, – в останні роки життя став прихильником Ніцше (і водночас, що цікаво, Ніцірена¹²). Знаковими стали дві його статті у “Тайю” 1901 р. – “Літератор як культурний критик”¹³ [高山 1970, 63–69] та “Про естетичне життя”¹⁴ [高山 1970, 79–84]. Другу з них сучасники сприйняли як ніцшеанський маніфест [Otabe 2018]. Головна ідея Такаями полягала в тому, що найвищий досвід керується переважно інстинктом і його обмежують лише естетичні міркування [Parkes 1996, 360–361]; тож слід підпорядкувати моральність та знання владі інстинктивного життя, найвища цінність – це задоволення інстинктів [Marra 2001, 13]. Ці статті спричинилися до палкої полеміки, відомої як “дебати про естетичне життя”. У ній брали участь Цубоуці Сьойо, Морі Огай, друзі Такаями – Анесакі та Тобарі та інші японські інтелектуали [Parkes 1991, 183–191]. Полеміка згасла після смерті Такаями, проте внаслідок неї Тобарі був 1906 р. звільнений з посади вчителя німецької мови за пропаганду ніцшеанських поглядів [Parkes 1991, 186; 高山 1970, 435]. Дебати привернули увагу китайських студентів у Японії, серед яких були Лу Сінь та Ван Говей; вони зацікавилися Ніцше й познайомили з його творчістю Китай [Parkes 1996, 361].

Переломним для рецепції Ніцше в Японії став 1911 рік, коли вийшов перший повний переклад одного з творів Ніцше японською мовою – звісно, це була книга “Так казав Заратустра”. Переклад виконав Ікута Цьоко (生田長江, 1882–1936), якого на це надихнули та якому допомагали Нацуме Сосекі й Морі Огай [Parkes 1991, 191]. Зауважмо, що того ж самого року вийшла праця Нісіди Кітаро (西田幾多郎, 1870–1945) “Дослідження блага”¹⁵, – цю подію вважають народженням сучасної японської філософії. Нісіда зацікавився Ніцше близько 1899 р. завдяки Тобарі, разом з яким вони ходили в походи по горах [Yusa 2002, 57, 353]. Проте на погляди Нісіди це не справило значного впливу – він згадує Ніцше лише зрідка, як-от в одній статті 1906 р. [Yusa 2002, 84–85]. Вже наприкінці життя Нісіда підсумував своє ставлення до автора “Заратустри” в таких словах: “...наше Я є самовираженням Абсолюту. Це означає, що ми не ніцшеві надлюди, радше ми є Божі люди, слуги Господа з усіх поглядів”¹⁶ [Nishida 1987, III; 西田 2000, 381].

Значно більший вплив Ніцше справив на філософів – послідовників заснованої Нісідою школи Кіото. Перший з них, Вацудзі Тецуру (1889–1960), захопився ніцшеанством під час навчання в Токійському імператорському університеті. Він хотів був обрати філософію Ніцше як тему дисертації, але її відхилили, запропонувавши юнаку досліджувати якогось “справжнього” філософа. Вацудзі обрав Шопенгауера [Carter 2013, 126; Parkes 1996, 362], проте згодом повернувся все-таки до улюбленого мислителя. Праця Вацудзі “Дослідження Ніцше”¹⁷, видана 1913 р., стала знаковою для японського ніцшезнавства. Головним об’єктом аналізу в ній є книга “Воля до влади” (“Der Wille zur Macht”). Вацудзі особливо підкреслює антиінтелектуалізм Ніцше. Як показує Г. Паркес, в інтерпретації Вацудзі помітний сильний вплив Нісіди, а також Бергсона (віталістське тлумачення волі до влади, значна роль інтуїції) і Вільяма Джеймса, ідеї яких розвивав Нісіда в “Дослідженні блага” [Parkes 1996, 365–366]. У неопублікованих нотатках Вацудзі йдеться про співзвучність філософії Ніцше з буддизмом, якщо нірвану розуміти не негативно, а позитивно, як “життя” у бергсонівському сенсі, а природу Будди, притаманну кожній людині, – як її справжнє “я” [Parkes 1996, 364–365]. Ці думки, однак, не були розроблені далі: невдовзі Вацудзі залишив західну філософію й цілковито звернувся до японської традиції.

За межами школи Кіото слід відзначити філософа Абе Дзіро (安部次郎, 1883–1959), представника етичного персоналізму, який 1919 р. опублікував книгу «Роз’яснення та критичне дослідження “Заратустри” Ніцше»¹⁸ [Piovesana 2013, 70–71]. Захоплювався ніцшеанством і відомий анархіст Осугі Сакае (大杉栄, 1885–1923) [Mishima 2000, 570], який листувався з Ікутою.

У 1920-ті – 1930-ті роки інтерес японських інтелектуалів до Ніцше зменшився – спочатку через масове захоплення марксизмом, потім через обмеження урядом інтелектуальної свободи [Oishi 1988, 326; Parkes 1991, 366–367]. З філософів у цей період лише Мікі Кійосі (三木清, 1897–1945), учень Нісиди, написав значну працю про Ніцше. Його ідеями Мікі захопився ще в шкільні роки; щоби краще їх зрозуміти, він читав книгу Вацудзі. У 1922–1924 рр. Мікі навчався в Німеччині в Гайдеггера; коли ж по поверненні на батьківщину він дізнався, що Гайдеггер вступив до націонал-соціалістичної партії, то зробив висновок, що причина – у захопленні діонісійською, антипросвітницькою стороною ніцшеанства, й закликав до ґрунтовної критики Ніцше, щоби повернути розум на його “законне” місце. Результатом роздумів Мікі стала праця “Ніцше і сучасна думка”¹⁹ (1935 р.). У ній Мікі прагнув виявити в Ніцше напруження між “філологією” (в сенсі любові до логосу, тобто розуму) та “мізологією” (ненавистю до логосу-розуму), у якому японський філософ убачав корінь сучасної інтелектуальної кризи. Крім того, Мікі вважав Ніцше предтечею філософської герменевтики [Oishi 1988, 326–328; Townsend 2009, 184; Parkes 1991, 194]. Сучасний японський учений Окоці Рьогі (大河内了義, нар. 1930 р.) зазначив щодо цього: “Мікі був першим, хто поставив ніцшевську критику розуму та його захоплення нігілізмом у контекст історії західної філософії” (цит. за: [Townsend 2009, 245]).

Водночас, період з 1920-х рр. по 1945 р. виявився плідним у царині перекладу. Тобарі видав оригінальний переклад “Заратустри”, стилізований під буддійську сутру. Перша версія (1921 р.) мала назву “Сутра така, як є”²⁰ Великий лев’ячий рик Полум’яного бодгісаттви” і містила лише “Переднє слово Заратустри” з ґрунтовною вступною статтею, у якій Тобарі пояснив свій підхід [登張 1921]. Він планував видати ще 4 томи, проте видав нову, повну версію вже 1935 р. [登張 1935]. У ній менше стилізації – зокрема, Заратустра вже фігурує під власним ім’ям, а не як “Полум’яний бодгісаттва”. Водночас продовжував наполегливо працювати Ікута Цьоко, і в 1916–1929 рр. побачило світ перше зібрання творів Ніцше у перекладі японською. Воно складалося з десяти томів, з яких більшість (з 4-го по 10-й том) було видано в 1920-ті роки. До цього слід додати переклад “Філософії в трагічну епоху греків”, зроблений 1934 р. Абе Рокуро (阿部六郎, 1904–1957), молодшим братом філософа Абе Дзіро, та низку праць, перекладених 1943 р. Нонакою Масао (野中正夫), серед яких “Гомер і класична філологія”, “Ми, філологи”, “Наука і мудрість у боротьбі” тощо [Oishi 1988, 328].

Завдяки цьому ідеї Ніцше позначилися на творчості таких видатних майстрів слова, як Акутагава Рюноске (芥川龍之介, 1892–1927) [Parkes 1991, 192], поет-символіст Хагівара Сакутаро (萩原朔太郎, 1886–1942) [Melanowicz 1996, 176] та поет-сюрреаліст Нісівакі Дзюндзабуро (西脇順三郎, 1894–1982) [Starrs 1991, 17]. Особливо популярним був Ніцше в японській романтичній школи, чільними представниками якої були учень Ікути письменник Сато Харуо (佐藤春夫, 1892–1964) та поет Іто Сідзуо (伊東静雄, 1906–1953) [Starrs 1991, 21].

Закінчення Другої світової війни знаменувало новий етап рецепції Ніцше в Японії. Серед філософів провідне місце тут належало Нісітані Кейдзі (西谷啓治, 1900–1990), новому лідеру школи Кіото. Як і Мікі, Нісітані захопився Ніцше ще в юності. Навчаючись у 1937–1939 рр. у Німеччині, він слухав лекції Гайдеггера про Ніцше. Вже перед поверненням на батьківщину Нісітані написав есей, у якому порівнював Ніцшевого Заратустру з Майстром Еккгартом і стверджував, що двоє великих німецьких мислителів можуть зустрітись “в zenіті великого життя”, у “точці, де лише бездонна глибина життя палає в теперішню мить” (цит. за: [Parkes 1996, 369]). Ще через десять років (1949 р.) Нісітані оприлюднив одну зі своїх головних філософських праць – “Нігілізм”²¹ [西谷 1958]. У ній він запропонував нове прочитання Ніцше – дзен-буддійське, адже багато років серйозно практикував дзен. Зокрема,

Нісітані розглядає *amor fati* та *ego fatum* з перспективи вчення про карму: оскільки “я” індивіда сформоване кармою, отже, воно і є доля, *fatum* (цікаво, що Г. Паркес знаходить подібний хід думки в одному з ранніх творів Ніцше [Parkes 1993, 55]). Нісітані підкреслює релігійний аспект думки Ніцше – діонісійський пантеїзм, ідею невпинного творення, що веде до творчого прийняття життя. У цьому філософія Ніцше, за Нісітані, веде до кінцевого самоподолання нігілізму і наближається до неметафізичної позиції буддизму магаяни, хоча й не досягає її остаточно [Parkes 1993, 58; Parkes 1996, 372; 西谷 1958, 236–239]. Звертався до цієї теми Нісітані й пізніше, наприклад у невеликому есе про Ніцше й Бодлера [西谷 2001, 117–129]. На думку Г. Паркеса, Нісітані мав перевагу перед західними інтерпретаторами Ніцше завдяки герменевтичній дистанції – адже рідна для японського філософа східноазійська традиція була неметафізична або навіть антиметафізична. До цього додається той факт, що японська мова не є індоєвропейською, а отже, згідно з прозрінням самого Ніцше, її носії дивляться на світ інакше [Parkes 1993, 52–53; Parkes 1996, 368].

Проте якщо Нісітані запропонував нове філософське осмислення думки Ніцше, то Місіма Юкіо (三島由紀夫, 1925–1970) найяскравіше втілює ідеї творця “Заратустри” не лише в літературній творчості, а й у житті, яке можна назвати самопереверненням і шляхом до надлюдини і яке цілком закономірно закінчилося трагічно. З Ніцше Місіму познайомили його перші літературні вчителі – Сато Харуо та Іто Сідзуо; прагнення Іто померти за свою країну, виражене у його віршах, Місіма сприймав як “ніцшеанську любов до долі” (*amor fati*) [Starrs 1991, 21]. Крім того, далось взнаки захоплення творчістю таких шанувальників Ніцше, як Томас Манн та Морі Огай. Під час війни Місіма, згідно з його власними спогадами, захоплено читав “Народження трагедії з духу музики”. Як і його кумир, Місіма захоплювався культурою античності. Після подорожі до Греції 1952 р. він зазначав: “Греція вилікувала мене від ненависті до самого себе й самотності й пробудила в мені волю до здоров’я в ніцшевському сенсі” [Nathan 2000, 115]. Так само захоплення французькою літературою можна пов’язати, бодай частково, зі впливом Ніцше. Особливо сильний вплив на творчість Місіми мала діалектика аполонічного та діонісійського, а також пасивного та активного нігілізму. Як зазначає Р. Старрз, сама структура деяких його романів побудована на ідеях Ніцше [Starrs 1991, 21]. Це насамперед “Золотий храм”²² та тетралогія “Море достатку”²³. Вплив цих ідей добре відчутний і в соціально-філософських творах пізнього Місіми. Зокрема, в есе “Янмінізм як революційна філософія”²⁴ він використовує як протиставлення аполонічного та діонісійського, так і поняття активного нігілізму [三島2013, 194–195, 203–204]. На відміну від Нісітані, однак, Місіма залишається в межах ніцшевської трактовки буддизму як форми пасивного нігілізму [Starrs 1991, 31–39].

Але рецепція Ніцше в повоєнній Японії не обмежувалася Нісітані та Місімою. Наприклад, учений-германіст Кунімацу Кодзі (国松孝二, 1906–2006) опублікував у 1946 та 1948 рр. дві статті на тему “Ніцше та класична філологія”. Цій самій темі присвятив статтю 1950 р. дослідник платонізму Сайто Ніндзуй (斎藤忍随, 1917–1986). Історик німецької філософії Хара Тасуку (原佑, 1916–1976) видав 1950 р. книгу “Огляд світогляду Ніцше”²⁵ згодом (1971, 1980 рр.) перевидану під назвою “Ніцше: звинувачення проти доби”²⁶ [Oishi 1988, 330–331]. Хара також переклав “Волю до влади” (1952) та низку праць для нового повного зібрання творів Ніцше у 13 томах (1965). Наприкінці ХХ ст. багато перекладав Ніцше також відомий фахівець з німецької філософії Асо Кен (麻生健, 1941–2008) [Oishi 1988, 333].

До спадщини Ніцше охоче звертаються сучасні представники неоконсервативної думки – Саекі Кейсі (佐伯啓思, нар. 1949 р.), Нісібе Сусуму (西部邁1939–2018), Ватанабе Сьоїці (渡部昇一, 1930–2017) та Нісіо Кандзі (西尾幹二, нар. 1935 р.) [Mishima 2000, 582–583]. Нісіо переклав кілька творів Ніцше. На протигагу ім, послідовник Франкфуртської школи Місіма Кен’їці (三島憲一, нар. 1942 р.) пропонує

“ліве” прочитання Ніцше [Oishi 1988, 333]. Йому близька постмодерністська інтерпретація Ніцше в Яmanoуці Ясусі (山之内靖, 1933–2014), який знаходить спільне в поглядах Ніцше та Макса Вебера [Mishima 2000, 584–585].

На сьогодні в Японії, не кажучи про переклади окремих книг Ніцше, у 1979–1985 рр. двічі було перевидано 12-томне повне зібрання його творів, а в 1993–1994 рр. вийшло нове 15-томне повне зібрання з чотирма додатковими томами²⁷. Крім того, японською перекладено присвячені творцю “Заратустри” праці Гайдеггера, Дельоза, Лу Саломе та ін. У продажу є сотні книжок, присвячених Ніцше, серед яких – навіть... комікси (*манга*). У такій популярній формі вже видано “Так казав Заратустра” та “Антихриста”. Тож великий естет та елітист, на жах його шанувальників, став персонажем японської попкультури. Наприклад, популярна співачка і фотомодель Харада Маріру (原田まりる, нар. 1985 р.) створила мангу під назвою “Ніцше приїхав до Кіото та мене, 17-річну, навчав філософії”²⁸, призначену для ознайомлення підлітків у доступній та цікавій формі з ідеями великого німецького філософа (крім нього, у пригодах героїні беруть участь К’еркегор, Гайдеггер, Сартр та Ясперс) [タケダ 2016]. Натомість у коміксі “Ніцше-сенсей: до крамнички-комбіні”²⁹ прилетів новачок покоління саторі³⁰ (автори Мацукома 松駒 та Хасімото ハシモト) головний герой – студент, який підпрацьовує у крамниці самообслуговування і відзначається “ніцшеанськими” поглядами. Зокрема, на зауваження “Клієнт – це бог!” він зухвало відповідає: “Бог помер!” За мотивами коміксу було знято комедійний телесеріал [Pineda 2015]. З другого боку, М. Олів’єр аналізує японські анімаційні фільми (*аніме*) за допомогою понять аполонічного, діонісійського та пасивного й активного нігілізму [Olivier 2007]. Хоча він не ставить питання про вплив Ніцше на аніме, воно видається цілком обґрунтованим.

Як би не оцінювати подібні явища, вони свідчать, що ідеї Ніцше стали невід’ємним складником сучасної японської культури. Японці сприйняли їх безпосередньо з німецької філософської культури – від Р. фон Кебера та К. Флоренца, через навчання в Німеччині Анесакі Масахару, Морі Огая, Мікі Кійосі та Нісітані Кейдзі. Можна виділити й свого роду “лінії передачі” від учителя до учня (явище, важливе для японської культури) – наприклад, від Морі Огая та Ікути Цьоко до Сато Харуо й далі до Місіми або від Тобарі до Нісіди й далі до Вацудзі, Мікі та Нісітані. Особливістю японської рецепції філософії Ніцше є її прочитання крізь призму буддизму, яке також утворює певну традицію, починаючи від анонімною статті 1898 р., приписуваної Анесакі, та перекладу “Заратустри” Тобарі у формі сутри і до дзенбуддійської інтерпретації Нісітані. Видається, саме такий ніцшеансько-буддійський синтез є головним внеском японських філософів до світового ніцшезнавства. Проте, як ми бачили, цим японське ніцшеанство не обмежується – ідеї Ніцше по-своєму засвоїли і втілили у своїй творчості такі велетні, як Огай, Місіма, Нісітані та ін., але їх у вульгаризованому вигляді засвоїла й сучасна попкультура. Схоже, японська культура й у майбутньому приречена на “вічне повернення” Фрідріха Ніцше.

¹ В електронному виданні повного зібрання творів Ніцше [Nietzsche 2009b] є 14 згадок про Японію і японців, з них у працях, опублікованих за життя філософа, лише дві згадки. Томас Броб’єр вважає, що “інтерес Ніцше до японської культури та її знання були мінімальним” [Brobjer 2005, 334].

² Ми використовуємо українську транслітерацію японських слів М. Федоришина, подожження голосних для спрощення не позначаємо. Ієрогліфічне написання наведено лише там, де це важливо з огляду на тему дослідження. Японські власні імена наводимо у традиційному порядку: спочатку – прізвище, потім – ім’я.

³ Цьому періоду присвячено дві монографії, які, на жаль, поки залишилися недоступними для нас: Petralia R. (1981). Nietzsche in Meiji Japan: cultural criticism, individualism, and

reaction in the “aesthetic life” debate of 1901–1903. 2 vols. Ann Arbor; та Becker H.-J. (1983). Die frühe Nietzsche-Rezeption in Japan (1893–1903): Ein Beitrag zur Individualismusproblematik im Modernisierungsprozeß. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

⁴ Йдеться, певне, про цю працю або її фрагмент: [Грот 1893].

⁵ Япон. ニーチェ思想の輸入と仏教

⁶ Анрі Ліхтенбергер (Henri Lichtenberger, 1864–1941) – французький вчений-германіст, професор Сорбонни, автор праць про Ніцше, Вагнера, Гейне.

⁷ Япон. ニイチエと二詩人. “Два поети” – це Герман Зудерман (Hermann Sudermann, 1857–1928) та Герхарт Гауптман (Gerhart Hauptmann, 1862–1946) [高山 1970, 408].

⁸ Як відомо, цю ідею Ніцше запозичив у Шеллінга [Clark 2000, 171; Murray 1999, 85–86] та Гельдерліна [Young 2013, 96–98, 172]. Але Морі Огай, як свідчить наведена нижче цитата, узяв її саме від Ніцше.

⁹ Япон. 月草.

¹⁰ Япон. 青年.

¹¹ Япон. ніхонсюгі (日本主義).

¹² Ніцірен (日蓮, 1222–1282) – видатний японський буддійський мислитель і релігійний діяч, засновник однієї з основних шкіл японського буддизму. Такаяма сприймав його вчення в ніцшеанському ключі.

¹³ Япон. 文化批評家としての文学者.

¹⁴ Япон. 美的生活を論ず.

¹⁵ Япон. 善の研究.

¹⁶ В оригіналі тут гра слів: 人神 – “надлюдина” (дослівно “людинобог”), 神人 – “Божа людина”.

¹⁷ Япон. ニーチェ研究.

¹⁸ Япон. ニイチエのツアラツウストラ解釈ならびに批評.

¹⁹ Япон. ニーチェと現代思想.

²⁰ 如是経: назва майже тотожна одній з найдавніших буддійських сутр у китайському каноні – 如是語経 (“Сутра Так було сказано”, палійська назва – Ітівуттака).

²¹ Япон. ニヒリズム; на Заході відома в англ. перекладі під назвою “Self-Overcoming of Nihilism” (“Самопоходання нігілізму”).

²² Япон. 金閣寺.

²³ Япон. 豊饒の海

²⁴ Япон. 革命哲学としての陽明学

²⁵ Япон. ニーチェ世界観の展望.

²⁶ Япон. ニーチェ 時代の告発.

²⁷ Список основних перекладів Ніцше японською мовою див.: [雨宮 2018].

²⁸ Япон. ニーチェが京都にやってきて17歳の私に哲学のこと教えてくれた.

²⁹ Комбіні (コンビニ) – невелика крамничка самообслуговування, що цілодобово торгує продуктами та товарами першої необхідності.

³⁰ Япон. ニーチェ先生~コンビニに、さとり世代の新人が舞い降りた~.

ЛІТЕРАТУРА

Грот Н. Я. Нравственные идеалы нашего времени: Фридрих Ницше и Лев Толстой. Москва, 1893.

Ницше Ф. Сочинения в 2 тт. Москва, 1990.

Ницше Ф. По той бік добра і зла. Генеалогія моралі. Львів, 2002.

Радуль-Затуловский Я. Б. Конфуцианство и его распространение в Японии. Москва – Ленинград, 1947.

Brobjer T. Nietzsche’s Reading about China and Japan // Nietzsche-Studien. Internationales Jahrbuch für die Nietzsche-Forschung. Vol. 34. 2005.

Carter R. E. The Kyoto Schol: An Introduction. Albany, 2013.

Clark T. The Theory of Inspiration: Composition as a Crisis of Subjectivity in Romantic and Post-romantic Writing. Manchester and New York, 2000.

Konishi S. Translation and Conversion Beyond Western Modernity: Tolstoian Religion in Meiji Japan // Converting Cultures: Religion, Ideology, and Transformations of Modernity. Leiden, 2007.

Marra M. Introduction // A History of Modern Japanese Aesthetics. Honolulu, 2001.

Melanowicz M. Literatura Japońska: Poezja XX wieku. Teatr XX wieku. Warszawa, 1996.

Mishima K. Nietzsche in Japan from right to left. Rethinking the East – West dichotomy in entangled modernity // **European Review**. Vol. 8, No. 4. 2000.

Murray P. D. **Nietzsche's Affirmative Morality: A Reevaluation Based in the Dionysian World-View**. Berlin and New York, 1999.

Nathan J. **Mishima: A Biography**. Da Capo Press, 2000.

Nietzsche F. Brief an Elisabeth Förster: 20/12/1885 // F. Nietzsche. **Digitale Kritische Gesamtausgabe Werke und Briefe**. 2009a. URL: <http://www.nietzschesource.org/#eKGWB/BVN-1885,653> (дата звернення: 13.03.2019).

Nietzsche F. **Digitale Kritische Gesamtausgabe Werke und Briefe**. 2009b. URL: <http://www.nietzschesource.org/#eKGWB> (дата звернення: 13.03.2019).

Nishida K. **Last Writings: Nothingness and the Religious Worldview**. Honolulu, 1987.

Oishi K. Nietzsche als Philologe in Japan: Versuch einer Rekonstruktion der Rezeptionsgeschichte // **Nietzsche-Studien. Internationales Jahrbuch für die Nietzsche-Forschung**. Vol. 17, No. 1. 1988.

Olivier M. Nihilism in Japanese Anime // **South African Journal of Art History**. Vol. 22, No. 3. 2007.

Otobe T. The “Aesthetic Life”: a Leitmotif in Modern Japanese Aesthetics // **Contemporary Aesthetics**, 2018, No. 6. URL: <https://contempaesthetics.org/newvolume/pages/article.php?articleID=821> (дата звернення: 17.12.2018).

Parkes G. The Early Reception of Nietzsche's Philosophy in Japan // **Nietzsche and Asian Thought**. Chicago and London, 1991.

Parkes G. Nietzsche and Nishitani on the Self-Overcoming of Nihilism // **International Studies in Philosophy**. Vol. XXV, No. 2. 1993.

Parkes G. Nietzsche and East Asian thought: Influences, impacts and resonances // **The Cambridge Companion to Nietzsche**. Cambridge, 1996.

Pineda R. A. Live-Action Mr. Nietzsche in the Convenience Store Show Casts Shōtarō Mamiya, Kenji Urai // **Anime News Network**. 2015. URL: <https://www.animenewsnetwork.com/news/2015-10-27/live-action-mr-nietzsche-in-the-convenience-store-show-casts-shotaro-mamiya-kenji-urai/94672> (дата звернення: 7.01.2019).

Piovesana G. **Recent Japanese Philosophical Thought 1862–1994: A Survey**. London and New York, 2013.

Sato H. Nichiren Thought in Modern Japan: Two Perspectives // **Journal of Oriental Studies**, 2000, No. 10.

Starrs R. Nietzschean Dialectics in the Novels of Yukio Mishima // **Nachrichten der Gesellschaft für Natur- und Völkerkunde Ostasiens / Hamburg**, 1991, No. 149–150.

Townsend S. **Miki Kiyoshi, 1897–1945: Japan's Itinerant Philosopher**. Leiden, 2009.

Young J. **Philosophy of Tragedy from Plato to Žižek**. New York, 2013.

Yusa M. **Zen & Philosophy: An Intellectual Biography of Nishida Kitarō**. Honolulu, 2002.

雨宮孝. フリードリヒ・W・ニーチェ Friedrich W. Nietzsche // **Ameqlist 翻訳作品集 (Japanese Translation List)**. 2018. URL: <http://ameqlist.com/sfn/nietz.htm#zhaku13> (дата звернення: 14.03.2019).

桑木巖翼. ニーチェ氏倫理説一斑. 東京, 1902.

高山樗牛 齊藤野の人 姉崎嘲風 登張竹風 集. 東京, 1970.

タケダノリヒロ. 『ニーチェが京都にやってきて17歳の私に哲学のこと教えてくれた』感想. 2016. URL: <http://takeadanorihiro.com/blog/2016/12/02/nietzsche-kyoto-17-philosophy/> (дата звернення: 17.01.2019).

登張信一郎. 如是経: 一名光炎菩薩大師子吼経. 東京, 1921.

登張竹風 訳者. 如是説法ツァラトゥストラ. 東京, 1935.

西田幾多郎. 場所的論理と宗教的世界観 // 西田幾多郎哲学論集III. 東京, 2000.

西谷啓治. ニヒリズム. 東京, 1958.

西谷啓治. 宗教と非宗教の間. 東京, 2001.

修 斌. 魯迅のニーチェ理解について--高山樗牛との比較検討を通じて // 敬和学園大学研究紀要, 2003, 12号.

三島由紀夫. 革命哲学としての陽明学 // 三島由紀夫. 行動学入門. 東京, 2013.

森鷗外集. 東京, 1962.

REFERENCES

- Grot N. Ya. (1893), *Nravstvennyye idealy nashego vremeni: Fridrikh Nitsche i Lev Tolstoy*, Tipo-litografiya Vysochayshe utver. T-va I. N. Kushnerev i Ko, Moscow. (In Russian).
- Nitsche F. (1990), *Sochineniya v 2 tt.*, Mysl', Moscow. (In Russian).
- Nitsche F. (2002), *Po toy bik dobra i zla. Henealohiya morali*, Litopys, Lviv. (In Ukrainian).
- Radul'-Zatulovskiy, Ya. B. (1947), *Konfutsianstvo i ego rasprostraneniye v Yaponii*, Izd-vo Akademii nauk SSSR, Moscow and Leningrad. (In Russian).
- Brobjer T. (2005), "Nietzsche's Reading about China and Japan", in *Nietzsche-Studien. Internationales Jahrbuch für die Nietzsche-Forschung*, Vol. 34, pp. 329–336.
- Carter R. E. (2013), *The Kyoto Schol: An Introduction*. State University of New York Press, Albany, NY.
- Clark T. (2000), *The Theory of Inspiration: Composition as a Crisis of Subjectivity in Romantic and Post-romantic Writing*, Manchester University Press, Manchester and New York.
- Konishi S. (2007), "Translation and Conversion Beyond Western Modernity: Tolstoian Religion in Meiji Japan", in Washburn D. and Reihardt K. (Eds.), *Converting Cultures: Religion, Ideology, and Transformations of Modernity*, Brill, Leiden, pp. 235–265.
- Marra M. (2001), "Introduction", in Marra M. (Ed.), *A History of Modern Japanese Aesthetics*, University of Hawaii Press, Honolulu, pp. 1–22.
- Melanowicz M. (1996), *Literatura Japońska: Poezja XX wieku. Teatr XX wieku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Mishima K. (2000), "Nietzsche in Japan from right to left. Rethinking the East – West dichotomy in entangled modernity", *European Review*, Vol. 8, No. 4, pp. 569–589.
- Murray P. D. (1999), *Nietzsche's Affirmative Morality: A Revaluation Based in the Dionysian World-View*, Walter de Gruyter, Berlin and New York.
- Nathan J. (2000), *Mishima: A Biography*, Da Capo Press.
- Nietzsche F. (2009a), "Brief an Elisabeth Förster: 20/12/1885", in Nietzsche F., *Digitale Kritische Gesamtausgabe Werke und Briefe*, available at: www.nietzschesource.org/#eKGWB/BVN-1885.653 (accessed March 13, 2019).
- Nietzsche F. (2009b), *Digitale Kritische Gesamtausgabe Werke und Briefe*, available at: www.nietzschesource.org/#eKGWB (accessed March 13, 2019).
- Nishida K. (1987), *Last Writings: Nothingness and the Religious Worldview*, University of Hawaii Press, Honolulu.
- Oishi K. (1988), "Nietzsche als Philologe in Japan: Versuch einer Rekonstruktion der Rezeptionsgeschichte", *Nietzsche-Studien. Internationales Jahrbuch für die Nietzsche-Forschung*, Vol. 17, No. 1, pp. 315–335.
- Olivier M. (2007), "Nihilism in Japanese Anime", *South African Journal of Art History*, Vol. 22, No. 3, pp. 55–69.
- Otabe T. (2018), "The 'Aesthetic Life': a Leitmotif in Modern Japanese Aesthetics", in *Contemporary Aesthetics*, No. 6, available at: <https://contempaesthetics.org/newvolume/pages/article.php?articleID=821> (accessed December 17, 2018).
- Parkes G. (1991), "The Early Reception of Nietzsche's Philosophy in Japan", in Parkes G. (Ed.), *Nietzsche and Asian Thought*, University of Chicago Press, Chicago and London, pp. 177–199.
- Parkes G. (1993), "Nietzsche and Nishitani on the Self-Overcoming of Nihilism", *International Studies in Philosophy*, Vol. XXV, No. 2, pp. 51–60.
- Parkes G. (1996), "Nietzsche and East Asian thought: Influences, impacts and resonances", in Magnus B. and Higgins K. M. (Eds.), *The Cambridge Companion to Nietzsche*, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 356–383.
- Pineda R. A. (2015), "Live-Action Mr. Nietzsche in the Convenience Store Show Casts Shōtarō Mamiya, Kenji Urai", in *Anime News Network*, available at: <https://www.animenewsnetwork.com/news/2015-10-27/live-action-mr-nietzsche-in-the-convenience-store-show-casts-shotaro-mamiya-kenji-urai/.94672> (accessed January 7, 2019).
- Piovesana G. (2013), *Recent Japanese Philosophical Thought 1862–1994: A Survey*, Routledge, London and New York.
- Sato H. (2000), "Nichiren Thought in Modern Japan: Two Perspectives", *Journal of Oriental Studies*, No. 10, pp. 46–61.

Starrs R. (1991), “Nietzschean Dialectics in the Novels of Yukio Mishima”, in *Nachrichten der Gesellschaft für Natur- und Völkerkunde Ostasiens / Hamburg*, No. 149–150, pp. 17–40.

Townsend S. (2009), *Miki Kiyoshi, 1897–1945: Japan's Itinerant Philosopher*, Brill, Leiden.

Young J. (2013), *Philosophy of Tragedy from Plato to Žižek*, Cambridge University Press, New York.

Yusa M. (2002), *Zen & Philosophy: An Intellectual Biography of Nishida Kitarō*, University of Hawaii Press, Honolulu.

Amemiya Takashi (2018), “Friedrich W. Nietzsche”, in *Ameqlist (Japanese Translation List)*, available at: <http://ameqlist.com/sfn/nietz.htm#zhaku13> (accessed March 14, 2019). (In Japanese).

Kuwaki Genyoku (1902), *Niche-shi rinri setsu ippan*, Ikuseikai, Tokyo. (In Japanese).

Takayama Chōgyū Saitō Nonohito Anesaki Chōfū Tobari Chkufū shū (1970), Chikuma shobō, Tokyo. (In Japanese).

Takeda Norihiro (2016). “Niche-ga Kyōto-ni yattekite 17-sai-no watashi-ni tetsugaku-no koto oshietekureta” kansō”, available at: <http://タケダノリヒロ.com/blog/2016/12/02/nietzsche-kyoto-17-philosophy/> (accessed January 17, 2019). (In Japanese).

Tobari Shin'ichirō (1921). *Nyozekyō: ichimei Kōen bosatsu daishi shiku kyō*, Seibunkan shobō, Tokyo. (In Japanese).

Tobari Chikufū yakusha (1935), *Nyoze seppō Tsaratusutorā*, Yamamoto shoten, Tokyo. (In Japanese). Nishida Kitarō (2000), “Bashōteki ronri to shūkyōteki sekaikan”, in *Nishida Kitarō tetsugaku ronshū III*, Iwanami shoten, Tokyo, pp. 299–397. (In Japanese).

Nishitani Keiji (1958), *Nihirizumu*, Kōbundō, Tokyo. (In Japanese).

Nishitani Keiji (2001), *Shūkyō to hishūkyō-no aida*, Iwanami shoten, Tokyo. (In Japanese).

Bin Xiu (2003), “Ro Jun-no Niche rikai-ni tsuite: Takayama Chōgyū to no hikaku kentō-wo tsūjite”, in *Keiwa gakuen daigaku kenkyū kiyō*, No. 12, pp. 255–273. (In Japanese).

Mishima Yukio (2013), “Kakumei-to shite-no yōmeigaku”, in Mishima Yukio, *Kōdōgaku nyūmon*, Bungei shunjū, Tokyo, pp. 191–228. (In Japanese).

Mori Ōgai shū (1962), Shinchōsha, Tokyo. (In Japanese).

C. B. Капранов

Від японізму до аніме: з історії рецепції Ніцше в Японії

У статті аналізуються історія сприйняття філософії Фрідріха Ніцше в Японії, її вплив на японську філософську думку та культуру загалом, починаючи від першого знайомства японців з його працями до сьогодення. Першим ввів ім'я Ніцше до японського філософського дискурсу випускник Київської духовної академії Конісі Масутаро в 1893 р., а перші переклади з'явилися в 1902–1911 рр., проте деякі японські інтелектуали раніше ознайомилися з творами Ніцше в оригіналі або в перекладах європейськими мовами. Насамперед у статті розглянуто перший етап рецепції ідей Ніцше в Японії, характерною особливістю якого були дискусії щодо проблем моралі. Центральною постаттю цього етапу є Такаяма Цюго. Далі особливу увагу приділено інтерпретації Ніцше у працях філософів школи Кіото – Нісіди Кітаро, Вацудзі Тецуру, Мікі Кійосі, Нісітані Кейдзі – та у творчості видатних письменників, як-от Морі Ōгай та Місіма Юкіо. Особливістю сучасного етапу рецепції Ніцше є поява коміксів-манга, де так чи інакше обігрують його ідеї. Проведений аналіз свідчить, що ідеї Ніцше стали невід'ємною частиною сучасної японської культури – як елітарної, так і масової (манга, аніме тощо). Ці ідеї японці сприйняли безпосередньо з німецької філософської культури – від професорів-німців Р. фон Кебера та К. Флоренца, які викладали в Токійському імператорському університеті, або завдяки навчанню в Німеччині, як-от Анесакі Масахару, Іноуе Тецудзіро та Морі Ōгай. Важливу роль відіграли й переклади Ніцше японською мовою, першим з яких був переклад книги “Так казав Заратустра” Ікути Цюко (1911). У статті виділено своєрідні “лінії передачі” інтересу до Ніцше: від Морі Ōгай та Ікути Цюко до Сато Харуо й далі до Місіми або від Тобарі Сін'іцзіро до Нісіди Кітаро й далі до Вацудзі Тецуру, Мікі Кійосі та Нісітані Кейдзі. Особливістю японської рецепції філософії Ніцше є її прочитання крізь призму буддизму, ніцшеансько-буддистський синтез, який можна вважати головним внеском японських філософів до світового ніцшезнавства.

Ключові слова: ніцшеанство, ніцшезнавство, Фрідріх Ніцше, японська культура, японська філософія

С. В. Капранов

От японизма до аниме: из истории рецепции Ницше в Японии

В статье анализируется история восприятия философии Фридриха Ницше в Японии, ее влияние на японскую философскую мысль и культуру в целом, начиная от первого знакомства японцев с его трудами до современности. Первым ввел имя Ницше в японский философский дискурс выпускник Киевской духовной академии Кониси Масутаро в 1893 г., а первые переводы появились в 1902–1911 гг., однако некоторые японские интеллектуалы ранее познакомились с произведениями Ницше в оригинале или в переводах на европейские языки. Прежде всего в статье рассмотрен первый этап рецепции идей Ницше в Японии, характерной особенностью которого были дискуссии о проблемах морали. Центральной фигурой этого этапа является Такаяма Тёгю. Далее особое внимание уделено интерпретации Ницше в трудах философов школы Киото – Нисида Китаро, Вацудзи Тэцуро, Мики Киёси, Ниситани Кэйдзи – и в творчестве выдающихся писателей, например Мори Огай и Мисима Юкио. Особенностью современного этапа рецепции Ницше является появление комиксов-манга, которые так или иначе обыгрывают его идеи. Проведенный анализ свидетельствует, что идеи Ницше стали неотъемлемой частью современной японской культуры – как элитарной, так и массовой (манга, аниме и т. д.). Эти идеи японцы восприняли непосредственно из немецкой философской культуры – от профессоров-немцев Р. фон Кёбера и К. Флоренца, которые преподавали в Токийском императорском университете, или благодаря обучению в Германии, например Анесаки Масахару, Иноуэ Тецудзиро и Мори Огай. Важную роль сыграли и переводы Ницше на японский язык, первым из которых был перевод книги “Так говорил Заратустра” Икута Тёко (1911). В статье выделены своеобразные “линии передачи” интереса к Ницше: от Мори Огай и Икута Тёко к Сато Харуо и далее до Мисима или от Тобару Синъитиро к Нисида Китаро и далее к Вацудзи Тэцуро, Мики Киёси и Ниситани Кэйдзи. Особенностью японской рецепции философии Ницше является ее прочтение сквозь призму буддизма, ницшеанско-буддийский синтез, который можно считать главным вкладом японских философов в мировое ницшеведение.

Ключевые слова: ницшеанство, ницшеведение, Фридрих Ницше, японская культура, японская философия

Стаття надійшла до редакції 31.12.2019